

Chaykovskiyning Votkinskdagi bolalik yillari

*Men hech qachon ona Rusni mendan ko'ra
ko'proq sevadigan odamni uchratmaganman.*

*Men rus odamini, rus nutqini, rus mentalitetini, ruscha
yuzlarning go'zalligini, rus urf-odatlariniyaxshi ko'raman.*

(P.I. Chaykovskiy. Kundalik 1886)

Xalqaro loyiha

“Votkinsklik bola: Chaykovskiy”

1837-yilda bo'lajak bastakorning otasi Ilya Petrovich Chaykovskiy Kamsko-Votkinskiy zavodiga boshliq etib tayinlandi va u yerga rafiqasi bilan joylashdi. 1840-yil 25-aprelda ularning o'g'li – Pyotr tug'ildi. Katta zavoddagi rahbarlik lavozimi hayotning barcha qulayliklariga ega bo'lish uchun imkon berdi: go'zal keng uy, xizmatkorlar, bolalar uchun o'qituvchilar va hatto yuzlab kazaklar ko'rinishidagi qo'shinga o'xshash askarlar. Uy mehmondo'st edi. Otaning do'stona munosabati, uy bekasining ajoyib jozibasi Chaykovskiylar uyini butun Votkinsk jamiyatini uchun sevimli uchrashuv joyiga aylantirdi. Jamiyat umuman provinsiya shaharchasi tamg'asini olmagan, aksincha, Sankt-Peterburgdan ishslash uchun kelgan ko'plab yoshlar, ingliz Karrning oilasi kabi ilg'or ma'lumotli oilalar Rossiyaning markazidan uzoqlikni unutishga majbur qilar edi.

Oila a'zolari ko'payib bordi, birinchi farzandlari Zinaida, Nikolay va Pyotr ortidan Aleksandra va Ippolit dunyoga keldilar.

Pyotrning onasi Aleksandra Andreyevna Sankt-Peterburgdan fransuz gubernatori Fanni Dyurbaxni kattaroq bolalar bilan ishslash uchun olib kelganida, kichkina Petya to'rt yarim yoshda edi. Ammo birinchi kuniyoq ona Petyaning ko'z yoshli iltijosiga berilib, uni sinfga olib kirishga majbur bo'ldi. O'sha paytdan boshlab u kattalar bilan bir qatorda o'qishni boshladi va juda tez orada barcha fanlar bo'yicha ularga yetib oldi. Ish kunlari ertalab soat 6 dan boshlab, barcha vaqt qat'iy taqsimlangan va kun dasturi o'z vaqtida bajarilgan. Bolalar xohlagan narsasini qila oladigan bo'sh vaqt juda cheklangan edi.

Olti yoshida Petya allaqachon rus, fransuz va nemis tillarini mukammal bilgan. Fannining so'zlariga ko'ra, birinchi uchrashuvdanoq u o'z shogirdlarining eng kichigiga o'zgacha iliqlik his qildi, chunki u o'zidan kattalarni nafaqat qobiliyatda va mashg'ulotlarga vijdongan yondashishda o'zib ketgan edi, balki u qilgan barcha harakatda u bilan aloqada bo'lganlarni sehrlaydigan g'ayrioddiy bir narsa bor edi. Sinfda undanda g'ayratliroq va tushunarliroq bo'lishning iloji yo'q edi, ta'til paytida hech kim undan-da quvnoqroq o'yin-kulgilarni o'ylab topmagan, muhokama paytida hech kim undan ko'ra maftunkorroq xayol surmagan. Kattalarni uning ta'sirchanligi hayratda qoldirar edi, har bir arzimas narsa uni xafa qilishi mumkin edi. Sobiq ustozining so'zlariga ko'ra, u "shisha" bola edi.

Kitob o'qish, Votkinskning go'zal tevaraklarida sayr qilish butun hayoti davomida unga hamroh bo'lgan ruslar bilan bog'liq hamma narsaga ta'sirchan, mutlaqo eksklyuziv mehrning boshlanishi edi. Fanni Dyurbaxning xotiralariga ko'ra, uyning balkonidan boshqa bolalar bilan birga, u atrofda kuylangan mayin va g'amgin qo'shiqlarni diqqat bilan tinglardi. Votkinskdan boshlangan xalq qo'shig'i bastakor ijodiy hayotining doimiy hamrohi edi. "Bolaligimdanoq men rus xalq musiqasi o'ziga xos xususiyatlarining tushunarsiz go'zalligiga singib ketganman, men rus

elementini uning barcha ko'rinishlarida ishtiyoyq bilan yaxshi ko'raman", deb yozgan P.I. Chaykovskiy.

Besh-olti yoshida u fransuz tilida she'r yoza boshlaydi. Mana, yetti yoshli bolaning dastlabki she'rlaridan biri (orgografiya va punktuatsiya xatolari tuzatilmadi):

I'UNIVERS	KOINOT
<p>Éternel notre Dieu c'est toi qui a fait tout cela Enfant! regarde ces plantes si belles Ces roses, ces germandrées, elles sont si belles. Brillant soleil éclaire tou le monde C'est cette Ettre qui la fai La lune étoiles eclaire notre nui Sans toi le blé n'oré put etre Les vag(u)es de ces belles aux Nous expirerons sans eux Les mers dont i'etendu est si grande Les fleuves l'entourent Mère! Nourissé! Nourissé Vos enfants Le bon Dieu les a crée Dieu Puissant on t'adore.</p>	<p>Boqiy Xudoyimiz! sen bor etding bularning barin. Bo'tam! qara, bu gullar qanday chiroyli. Bu atirgul, veronika, barchasi shunday chiroyli Yarqiroq quyosh yoritar butun olam Bu Zot uni yaratdi Oy yulduzlar tunlarimiz yoritar Sensiz bug'doy o'smagan bo'lar edi Bu go'zal suv to'lqinlari Ularsiz biz o'lgan bo'lardik O'ziga intilish kuchli dengizlar Soylar ularni o'rab turar Ona, boqing! Bolalaringiz boqing Xudo ularni yaratdi Buyuk xudoyim, senga ta'zimdadirlar</p>

7-oktyabr 1847-yil

Bolada vatanga muhabbat uning barcha she'rlarida namoyon bo'ladi, masalan:

SUR MA PATRIE	VATANIMGA
<p>Oh! patrie que j'aime Je ne veux point te quitter J'existe ici, j'i mourrai aussi Oh! Patrie, que j'aime Ma terre chérie. Oh je n'irai point la Chez un peuple étranger Je t'honneure ma patrie Je n'honneure point une autre Ma ville natale est petite Et très peut peupler Mais je l'honneure toujours Et je l'honorerais. Si je vivrai dans un peuple étranger Oh! je serais bien triste Mais mon bon Dieu Fais que je n'irai pas. Je..... Et ne veux pas Ma Russie très chérie Je.....</p>	<p>O! Men seuvchi Vatan, Xohlamasman seni tark etish Shu yerda hayotim, shu yerda o'lim O! Men seuvchi Vatan, Mening aziz tuprog'im. O men bormayman O'zga yurtlarga Yurtim seni hurmat qilaman Hurmat qilmam aslo o'zgasin Tug'ilgan shahrim kichik Aholisi juda kam Lek baribir hurmatdaman doim Va hurmat qilajak man Agar yashasam o'zga xalq bilan O! Qayg'uda qolaman Lekin Xudoyim Men ketmas qil bu yurtdan Men.... Xohlamayman Mening qadron Rossiyam Men...</p>

1848 y.

Fransuz tilida she'rlar yozish oilada uni "Le petit Pouchkine" (kichik Pushkin) deb atalishiga sabab bo'ldi.

Janna d'Arkning jasorati Chaykovskiyni cheksiz hayratda qoldirdi va o'ziga tortdi. Unga o'z vatanini oddiy cho'pon ayol saqlab qolganlik jasorati yoqar edi. Janna d'Ark abadiy uning sevimli qahramoni bo'lib qoladi, ushbu qahramon keyinchalik Chaykovskiyni "Orleanlik deva" operasini yaratishga ilhomlanadiradi.

Bolalik yillarida Pyotrning musiqiy iste'dodi tug'ildi va o'sdi. Oilada musiqaga muhabbat hukmron edi, ona bolalar uchun yaxshi qo'shiq aytar va raqsga tushardi. Bo'lajak bastakor hayotidagi birinchi cholg'u asbobi orkestrion – otasi Sankt-Peterburgdan Votkinskka olib kelgan va juda yaxshi jaranglagan o'rta o'lchamdag'i mexanik organ edi. Pyotr Ilichning so'zlariga ko'ra, orkestrion sadolari Chaykovskiyning birinchi kuchli musiqiy taassurotlari edi. Bu asbobning ovoziga to'ymasdi. Xususan, uning Wolfgang Amadey Motsart asarlaridan parchalar ijro etishi yosh bastakorni hayratga solar edi. Uning bu dahoga bo'lgan ehtirosli sadoqati bolaligida Don Xuandan parchalarni tinglashdan olgan zavqidan kelib chiqqan. Aynan orkestrion uni Rossini, Bellini, Donizetti musiqalari bilan tanishtirdi va italyan musiqasiga muhabbat uyg'otdi, uni butun umr tark etmadi.

G'ayrioddiy eshitish qobiliyati va musiqiy xotira bolada juda erta namoyon bo'ldi. Onasidan musiqa haqida boshlang'ich g'oyalarni olgach, u besh yoshida orkestrion unga

tanishtirgan ohanglarni pianinoda chalar edi. Unga pianino chalish taqiqlanganda, u turli narsalarda barmoqlari bilan musiqa chalishni davom ettirdi. Bir kuni u deraza oynasini shunday ishtiyoy bilan chaldiki, uni sindirib, qo'lini jarohatlab oldi. Ushbu hol ota-onasi tomonidan uning musiqaga bo'lgan ishtiyoyqini jiddiy qabul qilishga qaror qilishlari uchun sabab bo'ldi. Musiqa o'qituvchisi Marya Markovna Loginova taklif qilindi. Mana shu kamtarin va uyatchan qiz bilan kichkina Pyotr musiqa assoslarini o'rgandi. Ofitser Mashevskiy Shopenning mazurkalarini chalib Votkinskga kelganida, bu kichkina Pyotr uchun bayram bo'ldi. Tashriflarining birida uning o'zi Shopinning ikkita mazurkasini tayyorlab, ularni shu qadar yaxshi o'ynadiki, Mashevskiy uni o'pib qo'ydi.

1848-yilda Chaykovskiylar oilasi Votkinskni tark etib, Sankt-Peterburgga ko'chib o'tdi. Ular u yerda qarindosh-urug'lari va do'stlari qurshovida bo'lsalar-da, na yangi taassurotlar, na tanishlar, na hayotida birinchi marta ko'rgan teatr ham bolaning Votkinsk xotiralarini o'chira olmadi.

Barcha bolalar doimo Votkinskdagi baxtli hayotni eslardilar. Pyotrning ukasi o'z kitobida eslaganidek, bu ta'sirchan "shisha" bola tug'ilgan va hayotining dastlabki sakkiz yilini o'tkazganidan ko'ra iliqroq oilaviy uychani tasavvur qilib bo'lmas edi. Bunday muhit ko'plab bolalarni erka qilib qo'yadi, zavqlantiradi va faol hayotga qodir emasdek tarbiyalaydi, lekin kichkina Petya uchun o'sha xonodon uning qalbidagi barcha olijanob va go'zal fazilatlarni rivojlantirish uchun to'liq imkoniyat yaratdi. Ota-onadan meros bo'lib qolgan barcha qo'shnilariga bo'lgan mehr-oqibat uni har qanday xudbinlik, murosasizlik, shafqatsizlikdan asraovchi sovut vazifasini o'tadi.

Tabiatdan berilgan aql va kuzatuvchanlik unga o'zining ajoyib farovon hayotini anglash va qadrlash, lekin ayni paytda tirik mavjudotlarning azob-uqubatlarini his qilish imkonini berdi. Hovuzda cho'kayotgan mushuk haqida qayg'organini; ularning uyiga saboq olgani kelgan bechora yetim Venichkaga rahm-shafqatini; keyinchalik muhtoj keksa musiqa o'qituvchisi Loginovaga g'amxo'rlik qilgani va Fransiyaning sobiq gubernatori Fanni Dyurbaxdan xabar olish uchun borib turganini hamma eslaydi. U nafaqat ota-onasini va atrofidagilarni sevardi, balki ularni qadrladi. Bu shukronalik, yaxshilik uchun yaxshilik bilan javob berishga doimo tayyorlik, mehnatsevarlik va muloyimlik atrofidagi barchani sehrlab qo'yanini tushuntiradi. U atrofdagilarning hammasi unga faqat yaxshilik tilashlarini bilardi va chin yurakdan buni qaytarishga harakat qildi. Uning ishonchliligi, halolligi, rostgo'yligi shundandir. Hasadning yo'qligi, shuningdek, o'z qobiliyatiga nisbatan kamtarona munosabat ham shundandir.

Yillar ketidan yillar o'tsa-da, lekin Chaykovskiy musiqasi hali ham "Kichik Liza" haqidagi qo'shiq, "Bolalar albomi" ning mohir sahifalari bilan odamlar bolaligiga singib kelmoqda.

Avlodlar uning "Fasllar" asari orqali mahalliy rus larkining bahorgi trillarini ham, qorli tekisliklar ustida jiringlayotgan rus uchligining qo'ng'iroqlarini ham bilib oladi.

Avvalgidek, Pushkin bilan birga Chaykovskiy bizning yoshligimizga "Onegin" va "Chavandoz malikasi"ning hayajonli musiqasi bilan abadiy joylashadi. Yoshimiz ulg'ayganida esa uning o'lmas simfoniyalarining tubsiz olami, insoniy taqdir va tuyg'ular dunyosi, isyonkor to'fonlar, teran mulohazalar ko'z oldimizda yanada kengroq va teranroq ochiladi.

Shunday qilib, hayot davomida biz uning tanish, unutilmas ohanglari bilan birga bo'lamiz – ba'zan jozibali o'ychan, ba'zan ehtirosli shodlik, bezovta va jasoratli, ma'yus va yorqin, lekin doimo samimiy va rostgo'y, ularda biz o'z quvonch va qayg'ularimizni, fikrlarimiz, sevgimiz, xotiralarimiz va umidlarimizni eshitamiz.

Bugungi kunda o'z asridagi taniqli musiqachi har qachongidan ham ko'proq rus musiqasi va madaniyatining ramziy timsolidir. U yana nimani qidirdi va orzu qildi, u yerda, "oldinda"

nimani ko'rdi? Va yana jim, o'ychan javobni eshitayotgandek bo'lamiz: "Men butun qalbim bilan musiqam tarqalishini, uni sevadiganlar, undan tasalli va kuch topuvchilar ko'payishini tilayman ..."

Tarjimonlar: *Xamdamova Mohidilxon Badriddin qizi,*
O'zbekiston Respublikasi va
Mahmudova Muniraxon Badriddin qizi,
O'zbekiston Respublikasi.

Перевели: Магистрант ИЯЛ УдГУ, Ижевск, июнь 2023
Хамдамова Мохидилхон Бадридин кизи,
Республика Узбекистан и *Махмудова Мунирахон*
Бадридин кизи Республика Узбекистан.